

BOLALAR HAM KATTALAR KABI TIL O'RGANISHADIMI?**Ikromjonova Diyoraxon Akbar qizi***SamDCHTI 2-bosqich talabasi**Ilmiy raxbar: N.N.Zubaydova*

Annotatsiya: *Dastavval kattalar va bolalardagi miya faoliyati qanday ishlashi haqida. Ikkinchidan esa, bolalardagi juda kuchli moslashuvchanlikning mavjudligi. Uchinchidan, boshlang'ich ta'lim, yoki kattalardagi to'plangan bilim va tajribasi haqida. Va so'ngida, til o'rganayotgan bolalarning til o'rganishga bo'lgan munosabati va kattalarning til o'rganishga bo'lgan munosabati o'rtasidagi farqi yoritiladi.*

Kalit so'zlar : *neyrofiziologiya, prefrontal korteks, kognitiv moslashuvchanlik, Miya plastisiyasi (aka neyropastiklik)*

Men, albatta, neyrofizik olim emasman. Men shunchaki sizga o'qigan ma'lumotlarimni va yana men eshitib kelayotgan “ Kattalar o'ylaydi va o'rganadi” (“ Wie Erwachsene Denken und Lernen”) ya'nikim, kattalarning qanday o'ylash va o'rganish yo'li haqidagi audio-kitoblarni tinglagan va shu kabi ma'lumotlarni saralab yetkazib beruvchi biriman holos.

Biz yaxshi bilamizki, bizning ongimiz faqatgina til o'rganish uchungina mavjud emasligini. Shunisi aniqki, miya, ya'ni ongimiz bu-o'rganuvchi mashina, ya'ni u ma'lumotlarni qabul qilishi, qobiliyatlarni egallashi kerakki, toki tirik yashasin inson. Demak miya qabul qilish asnosida undagi bilimni rivojlantiradi.

Binobarin, miya faoliyati turli yoshdagi odamlarda bir xil vazifalarni bir xil darajada bajarigan bo'lsa ham, aslida farqlidir. Kattalar bilan taqqoslaganda, bolalar og'zaki vazifalarni bajarish uchun ko'proq miya mintaqalaridan foydalanishga moyil bo'lib, miyaning orqa qismidagi ko'proq joylarni faollashtiradilar. Ammo kattalar tushunish va xulosa qilish uchun mavhum fikrlash kabi yuqori darajadagi bilim qobiliyatidan foydalanishlari mumkin. Bolalar bilimlarni aks ettirish va egallash uchun asosan hissiy tajribaga tayanadilar va ular narsalarni to'g'ridan-to'g'ri yoki audio-vizual vositalar va boshqa hissiy ma'lumotlar orqali tushunadilar. Kattalar uchun o'qitishning o'ziga yo'naltirilgan tabiati kattalar va bolalar o'rtasidagi katta farqgularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasiga bog'liq.

Aytib o'tish joizki, kattalar o'rganish jarayonida ko'plab to'siqlarga duch keladilar, shu jumladan yuqori imkoniyat harajatlari va miyaning past plastisiyasi boshqacha qilib aytganda, moslashuvchanligi desak ham bo'ladi. Ajablanarlisi shundaki, kattalar bolalar bilan solishtirganda, o'rganish uchun bir qator to'siqlarga uchraydi, ya'ni biz katta bo'lganimiz sari ma'suliyatlar ortib boradi, ishlar.... yaxshi, o'zingiz bilganingizdek, qiyinroq bo'ishi mumkin katta ehtimol bilan.

Bolalar qanday o'rganishadi?

Tabiatan bolalar ma'lum bir yoshga yetgunga qadar o'rganish uchun dasturlashtirilgan va haqiqiy dunyoda ishlash uchun zarur bo'lgan barcha ko'nikmalarga ega. Maktablar-bu bolalar ta'limiga xalaqit bermasdan o'rganishlari mumkin bo'lgan xavfsiz joylar. Ular, shuningdek, tengdoshlaridan o'rganishlari mumkin bo'lgan muhitda. Bolalar mavzuga yo'naltirilgan holda o'z yoshiga mos sur'atda borishni o'rganadilar. Bularning barchasi kattalarning o'rganishidan farq qiladi.

Xo'sh, kattalar qanday o'rganadilar?

Kattalar yangi mahoratni egallashlari bilan farq qiladi, chunki ularning niyatlari bolanikidan farq qiladi. Umuman olganda, kattalar shaxs sifatida o'sishni davom ettirish uchun biror narsani o'rganish uchun faol tanlov qilishadi.

Masalan, yozishni yaxshi ko'radigan va kitob nashr etishni xohlaydigan kattalar ijodiy yozish darsini olishni afzal ko'rishlari mumkin. Ular sinfga o'z maqsadlariga erishish uchun, o'rgangan narsalaridan foydalanish uchun tajriba, qadriyatlar va g'ayrat bilan kelishadi. Kattalar ta'limining yana bir o'ziga xos xususiyati shundaki, u o'quvchiga yo'naltirilgan, ya'ni ular o'zlarining kasbiy hayotlarida qo'llashlari mumkin bo'lgan mavzularga e'tibor berishadi. Siz kattalar konferentsiyada yoki seminarda qatnashishga qarshilik ko'rsatayotganini ko'rasiz, ular o'z kareralarida bunga ehtiyoj sezmaydilar. Xuddi shu narsani kollej talabalari uchun ham aytish mumkin. Universitetlar talabalardan matematika, ingliz tili va fanlarni davom ettirishlarini talab qiladi, ammo ularning mutaxassisliklari ushbu sohalarda oliy ma'lumot talab qilmaydi, shu kabi.

Bolalar nima uchun tezroq o'rganishini ilmiy asoslangan tushuntirish:

Bolalar kattalarga qaraganda tezroq o'rganishadi, degan gap afsona emas. Buni tasdiqlovchi ko'plab ilmiy dalillar mavjud. Ba'zi dalillar:

1. Bolalarning prefrontal kortekslari hali ham rivojlanmoqda.
2. Bolalar kattalarga qaraganda ko'proq miya plastisitasiga ega.
3. Inson miyasi yoshi bilan degenerativ o'zgarishlarga uchraydi.

Hali ham prefrontal korteks rivojlanmoqda.

Bolalarda hali ham rivojlanayotgan prefrontal kortekslar mavjud bo'lib, ular o'rganishda ularni yanada moslashuvchan qiladi, bu esa tezroq o'rganishga yordam beradi.

Bolalarning kattalarga qaraganda tezroq o'rganishining sabablaridan biri shundaki, miyaning prefrontal korteks deb ataladigan qismi hali ham rivojlanmoqda. Nomidan ko'rinib turibdiki, prefrontal korteks miyaning old qismidir.

Odam 25-30 yoshgacha miya to'liq rivojlanmaydi va miya rivojlanishi orqa tomondan old tomonga sodir bo'ladi. Shunday qilib, prefrontal korteks miyaning rivojlanadigan oxirgi qismidir.

Prefrontal korteks “rejalashtirish” va “qaror qabul qilish” kabi ijro funksiyalari uchun javobgardir. Shunday qilib, bolalarning hali ham rivojlanayotgan prefrontal kortekslari ularning kattalarning murakkab rejalashtirish va qaror qabul

qilish ko'nikmalariga ega emasligini anglatadi. Aniq rejalar tuza olmaslik va ularga amal qilmaslik bolalarning ongi yanada moslashuvchan bo'lishini anglatadi. Qizig'i shundaki, kognitiv moslashuvchanlik tezroq o'rganishga yordam beradi.

Bolalardan farqli o'laroq, kattalarning rivojlangan prefrontal kortekslari ular funksional qat'iylikni boshdan kechirishlarini anglatadi va o'rganishni nisbatan sekinlashtiradi.

MIYANING PLASTISIYASI.

Bolalarning miyasi ko'proq plastikdir, bu ularni o'rganish uchun zarur bo'lgan asabiy aloqalarni shakllantirishda yaxshiroq qiladi.

Miya plastisiyasi (aka neyropastiklik) - bu atrof-muhit talablariga javoban miyaning o'zgarishi (yangi aloqalarni o'rnatish va mavjudlarini mustahkamlash uchun o'zini qayta tiklash orqali) qobiliyati.

Ammo.... Yana bir omil shundaki, sizning o'rtacha yoshdagi kattalaringiz o'rganishlariga oson bo'lishi uchun va kontekst sifatida foydalanish uchun yashagan hayoti qadar tajribaga ega. Chaqaloq, kichkintoylar, hatto yosh bolalar va o'smirlar ham o'rganishga yordam beradigan dunyoning konteksti, bilimi va tajribasi kamroq.

Turk dunyosini, turk mamlakatlarini o'rganadigan, ilmiy tadqiqotlar qiluvchi olim, 150 dan ortiq ilmiy-tadqiqotlar ishlari, 400 dan ortiq asarlarning ham muallifi hisoblanadigan Koreyalik olimaga jurnalist savol berdi:

-Siz ingliz, turk, ozarbayjon, o'zbek, fransuz kabi tillarda bimalol so'zlasha olasiz. Tilni mukammal o'rganishning siri nimada deb bilasiz?

-“ Sir degan narsa narsa yo'q meningcha. Bir odam chet tili o'rganishi uchun uzoq vaqt mehnat qilishi kerak, deb o'ylayman...”

Boshqa tillarni yosh bo'lgan vaqtim o'rgangan bo'lsam, o'zbek tilini o'rganayotganimda yoshim 43ga brogan edi. Hamma menga odam 40 yoshdan keyin ham til o'rganishi mumkinmi, deb hayratlanib savol bergan. Lekin men bu gapga qo'shilmayman. Inson o'zi istasa, albatta, o'rganadi”.

Xulosa qilib aytganda, bolalarning til o'rganishi kattalardan, albatta, ma'lum farqlarga ega va maqolada ulardagi farqlarni yoritishga harakat qilingan. Ammo bu bilan kattalar til o'rgana olmaydi yoki ilojisiz degan narsaning o'zi yo'q. “ Izlagan imkon topar”, deyдилar. Shu bilan birga “yoshlikda olingan bilim toshqa o'yilgan naqsh kabidir” kabi maqol ham yo'q emas. Bolalikda zahmat ila o'rganilgan har qanday foydali bilim va ko'nikma keyinchalik o'z samarasini bermasdan qo'ymaydi. Yoshlar bu paytlarini g'animat bilib harakat qilsa, bas. Albatta, kattalar ham o'z-o'zini rivojlantirishdan to'xtamasliklari lozim. “7 yoshdan 70 yoshga qadar ilm izla”, deyilgan muborak buyuk hadisni unutmasak, har birimiz uchun manfaatli bo'ladi .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://t.me/Podcast_English_listening “Are childrens better learners?”
2. “Wie Erwachsene Denken und Lernen”
3. <https://www.choa.org/parent-resources/orthopedics/why-kids-bones-are-different#:~:text=An%20adult's%20bones%20are%20harder,%E2%80%9Cbow%E2%80%9D%20instead%20of%20breaking>
4. <https://www.understood.org/en/articles/6-ways-kids-use-flexible-thinking-to-learn>
5. https://blogs.ntu.edu.sg/hg2014-2014-8/?page_id=34#:~:text=But%20adults%20are%20able%20to,aids%20and%20other%20sensory%20inputs
6. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Prefrontal_cortex
4. Акбаров, Х. Ў., Абдуллаев, Б. И., & Мирзаев, М. А. Ў. (2021). АКУСТИК СИГНАЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНГАН ХОЛДА КЕСИШ ЖАРАЁНИДА КЕСУВЧИ АСБОБ МАТЕРИАЛЛАРИ ТАЪСИРИНИ ВА КЕСИШ ШАРОИТЛАРИНИ ЎРГАНИШ. Scientific progress, 2(2), 1614-1622.
5. Иванова, В. П., Цыпкина, В. В., Акбаров, Ф. А. У., Носирова, Д. А., & Муминов, Х. А. У. (2020). Влияние улучшения технологии изготовления токопроводящей жилы на эксплуатационный характеристики кабельно-проводниковой продукции. Universum: технические науки, (11-5 (80)), 29-34.
6. Akbarov, A. K. (2012). Communication Approach in English Through the Internet. Cambridge Scholars Publishing.
7. Ким, С. Г. (2022). ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В ПОДГОТОВКЕ УЧАЩИХСЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ОТ СИЛЬНЫХ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЙ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(8), 11-14.
8. Turgunov, E., Abdumajidov, I. B. O. G., Anvarov, A. A. O. G., & Valiev, R. A. O. G. (2022). MOYLASH MATERIALLARINING QOVUSHQOQLIK XUSUSIYATLARIGA HARORAT TA'SIRINI O'RGANISH. Academic research in educational sciences, 3(1), 419-425.
9. Джина, Ж., & Личман, Е. Ю. (2021). СКРИПИЧНОЕ ИСКУССТВО СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА. Студенческий форум, 10.
10. Горшкова, Е. А., & Акбаров, А. Н. О. (2021). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ. In Участие образовательных организаций в противодействии коррупции (pp. 43-48).
11. TAKHIROVA, F. A., ALIKHANOVA, N. M., KHAYDAROVA, F. A., ALIMOV, A. V., BERDYKULOVA, D. M., AKBAROV, Z. S., ... & ROMANOVA, L. D. БИОМЕДИЦИНА ВА АМАЛИТ ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛ БИОМЕДИЦИНЫ И ПРАКТИКИ JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE.

12. Abdugafurovich, T. T. (2021). In The Process of Educating Students of the Faculty of Military Education in the Spirit of Patriotism the Invaluable Contribution and Significance of the Uzbek People to the Victory Over Fascism (Dedicated to the 76th anniversary of The Victory of the Seco. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY, 2(4), 90-93.

13. Турғунбоев, Т. А., & Убайдуллаев, С. С. (2022). БАТАНСЕВАРЛИК ВА МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ ҲАҚИДА. О'ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(11), 353-355.

14. Турғунбаев, Т. А. (2021). Вклад и значение узбекского народа в победу над фашизмом (к 76-летию Победы во Второй мировой войне). Молодой ученый, (18), 485-488.

15. Abdugafurovich, T. T. (2021). The Importance of Forbidden Islam in Spiritual Growth, Problems and Solutions. International Journal of Human Computing Studies, 3(1), 141-143.

16. Abdugafurovich, T. T. (2022). ЁШЛАРДА СОҒЛОМ МАФКУРА ВА БАТАНПАРВАРЛИК ТУЙҒУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. О'ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(8), 846-849.

17. Турғунбаев, Т. А., & Каримов, Ў. У. (2020). Ҳамма Нарса-Фронт Учун, Ҳамма Нарса-Ғалаба Учун!(Иккинчи Жаҳон Урушида Қозонилган Ғалабанинг 75 Йиллигига Бағишланади). Интернаука, (19-4), 52-53.

18. Abdugafurovich, T. T., & Shokhmukhammad, M. (2021). THE ROLE OF EDUCATING STUDENTS IN THE SPIRIT OF MILITARY PATRIOTISM IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(9), 126-130.

19. Abdugafurovich, T. T. (2021). The importance of pedagogical ideas in the formation of youth. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(4), 1066-1069.